

Op pad met... Jaap Dirkmaat in de gletsjer-

CV JAAP DIRKMAAT

Jaap Dirkmaat (1958) wordt in 1980 als dienstweigeraar te werk gesteld bij het Rijksinstituut van Natuurbeheer en werkt onder Dr. Van Haften.

In 1981 richt hij samen met anderen Das&Boom op en vanaf die tijd is hij voorzitter van de vereniging. Wegens succes – de dassenpopulatie groeit van 1.200 tot 5.000 exemplaren en soortbescherming staat op de kaart – heft de vereniging zichzelf in 2006 op.

In 2004 wordt de vereniging Nederlands Cultuurlandschap opgericht waarvan Dirkmaat de directeur is.

Functies

Sinds 1999 voorzitter van Stichting wAarde.

Bestuurslid van de Stichting Nijmegen 2000.

Lid van Stedelijk Netwerk Nijmegen.

Sinds 2004 voorzitter van Stichting de Landschapswacht

Publicaties

De das in Nederland (1988), waarvan in 2006 de vijfde volledig herziene druk verscheen: De das gered!, hoe een vereniging zichzelf overbodig maakte.

Samen met Geert van Moll: Greven. Lotgevallen van een dassenvolk (2001).

Het boek Nederland weer mooi, een boek over cultuurlandschappen in Nederland (maart 2005),

Jaap Dirkmaat is columnist van Milieudefensie Magazine en het eigen verenigingsblad Landschappelijk.

Alles is te koop met geld, ook een mooi landschap

De lokale milieubeweging heeft zijn “Groeswallen” (voorlopig) tegengehouden, maar met het Deltaplan voor het landschap heeft Jaap Dirkmaat meer succes. Als je de lelijkheid niet kunt opruimen moet je haar camoufleren. En dat wil hij doen met 200.000 kilometer lijnvormige landschapselementen. “Wij zorgen voor de kamerschermen en de lamellen en bieden de verrommelaars een alternatief om het alsnog goed te maken.” De politiek lijkt Dirkmaats plan liefdevol te omarmen. Staan we aan de vooravond van een revolutie op het platteland?

dalen bij Groesbeek

Foto's **Valentijn te Plate** Vereniging Nederlands Cultuurlandschap. Niet al te hoge heggen accentueren de glooiingen in het landschap en gaan erosie tegen.

Je hebt ons meegenomen naar het gebied rond Groesbeek. Wat is het verhaal van dit gebied?

“Wat je nu ziet is een golvend, open landschap met mooie uitzichten naar Kleef, het Reichswald en Montferland. Maar tot in de dertiger jaren van de vorige eeuw was dit allemaal bos, een overblijfsel van het Ketelwald waar Karel de Grote in jaagde als hij hier verbleef. Dat spreekt tot de verbeelding en daarom willen natuurorganisaties dat Ketelwald deels weer terug. (zie www.ketelwald.de/nl/). Het is nu landbouwgebied dus dan moet je bos aanplanten op perceelsniveau. Hoe doe je dat? Door lijnvormige landschapselementen aan te leggen. Toen hebben wij de knuppel in het hoenderhok gegoooid en “Groeswallen” bedacht. Dat zijn wallen met gaspeldoorn erop en verder niets. Staan ze paarsgewijs

loodrecht op de helling dan vormen ze iets dat op een holle weg lijkt. En zet je ze parallel aan de helling, dan spoelen ze aan één kant dicht en worden het een soort graften. Op kruispunten mag er een grote boom gaan groeien. Dat idee. “Maar die Groeswallen hebben nooit bestaan”, zei men toen. Precies, juist daarom. Die discussie geeft iets weer van de dogma's waaraan mensen zich ophangen. Tijdens de ruilverkaveling heeft de lokale milieubeweging keihard gevochten voor het open landschap. Nieuwe aanplant zou het uitzicht bederven. Provinciale Staten lieten zich overtuigen dat dit landschap altijd open is geweest. Dat ‘altijd’ is dus 70 jaar. Daar voor was het bos en kon je geen kant op kijken. Het is een gemiste kans dat hier niet meer lijnelementen zijn aangelegd. Niet al te hoge heggen accentueren de glooiingen

juist en gaan de erosie tegen. En waar (wijst naar de zuinige berm tussen de weg en de maïsakker) moet de hommelt heen om zijn nest te graven en nectar te vinden? De eerste Groeswal is overigens al aangelegd en als er geld komt voor dit gebied staan ze als pakket op de rol.”

Het Deltaplan kiest voor boeren natuur en niet voor meer ‘natuurlijke’ natuur. Waarom?

“De discussie over oernatuur en cultuurnatuur is een zinloze. Dit land is erg vol met 16 miljoen mensen. Oernatuur heeft tienduizenden hectares nodig en echte natuur, gave kwelzones en een bodem die niet omgeroerd is, bestaat hier niet. Dus waar hebben we het over? En als je dan kijkt naar soortenbehoud, en dat is een wettelijke plicht, dan moet je kiezen. In ons land zijn de dieren die beschermd moeten worden

geen wolven en beren maar cultuurhistorisch belangrijke beesten. En waar krijg je de hoogste dichtheden? In cultuurhistorische landschappen. Wij hebben ons vervolgens afgevraagd waarom dat cultuurlandschap vroeger zo rijk was. Wat deed die boer bij toeval zo goed dat het nabootsing verdient? Hij repeteerde de rijkste plekken in de natuur. Het is niet de oppervlakte water die de soortenrijkdom verklaart maar de oever. Boeren hebben gigantische lengtes oever toegevoegd aan Nederland en daarom zitten er in de Weerribben meer otters per vierkante kilometer dan in de Donaudelta. Niet het bosoppervlak trekt veel soorten aan, maar de randen, de overgangen van bos naar open terrein. Met lijnelementen kun je dus een enorme biodiversiteits- en biomassa boost aan het landschap geven.”

Moet je dan niet terug naar een kleinschalig landschap waar de moderne landbouw niet uit de voeten kan?

“Nee. Alle landen om ons heen hebben een evolutionaire, organische ontwikkeling doorgemaakt waarbij ook de schaal en de bedrijfsgrootte zijn aangepast maar waarbij de muurtjes, hagen en terrassen grotendeels zijn gehandhaafd. Nederland heeft zijn agrarisch landschap een knip in de tijd gegeven. Je hebt de tijd voor de landinrichting en daarna. De ruilverkavelingen gaven een bijna Stalinistische sturing aan hoe de doelmatige landbouw er uit moest zien. Waar moet de boerderij liggen, hoe moet de boer bij zijn percelen komen, welke slootprofielen en waterpeilen zijn nodig? Er is dus gebroken met de traditie dat de boer zelf bepaalde of hij de eik van grootvader

wilde omzagen of niet. Dat deden wij voor hem. Engelse en Franse boeren hebben veel minder opgeruimd, want dat was veel werk, en zij hebben die bomen van opa laten staan. Het Deltaplan zegt: het moet weer traditie worden, dat de boer zelf bepaalt wat hij met zijn eigen kavelgrenzen doet. Die traditie zal natuurlijk een nieuw jasje krijgen met toerisme en biodiversiteit als nieuwe economische en juridische dragers. De inrichting moet met zo veel mogelijk respect voor de cultuurhistorie plaatsvinden, maar de elementen hebben niet meer dezelfde functie als vroeger. Waarom een heg maken als een veekering? Waarom niet een heg op een wal als dat rijker is of waarom niet in combinatie met een sloot als dat nog rijker is? Het hout kan geoogst worden voor de groene-stroomcentrale.”

Het plan heeft de wind mee. Hoe verklaar je dat?

“Als er voldoende mensen zijn die een latent knagend gevoel hebben over de lelijkheid die ze op hun geweten hebben, en je hebt een alternatief, dan verandert er iets. Brinkman (voorzitter van Bouwend Nederland, red.) was de eerste prominent die over dit plan kwam praten, uit zichzelf, hij wou dit begrijpen. En minister Veerman koos “Nederland weer mooi”, waarin de landinrichting heftige kritiek krijgt, als relatiegeschenk. De directeur DLG zegt nu: “We betalen boeren categorisch te weinig voor natuurbeheer, we moeten richting de eeuwigheid denken in plaats van in zes jaar contracten en wij moeten naar die boer toe in plaats dat hij ons moet zien te vinden”. Het is een wonder. En het geeft aan dat ze

ons nodig hebben om de verrommeling aan te pakken. Als ze dat niet doen komt het binnenkort snoeihard terug. Want de Nederlander maakt zich zorgen. Dat zie je nu in de Volkskrant. De verrommeling is de grootste zorg van veel mensen. Gaan ze naar een mooie plek dan zeggen ze: “Goh, het lijkt het buitenland wel.” Daarmee zeggen ze eigenlijk dat Nederland lelijk is. Of Nederland is vol. Ook een ergernis van veel mensen. Door kaalheid ervaar je volheid, want je ziet alle oprukkende storende elementen op je toe komen. Als je een landschap ervaart als onoverzichtelijk heb je het idee dat het ongelooflijk groot is. Praat maar eens met oude boeren. Hun grootste verbijstering na de ruilverkaveling was dat ze opeens alles in hun omgeving konden zien. De kerk in Oeffelt waar ze voor het eerst een vriendinnetje kusten. Lag die zo dichtbij? Vroeger hadden ze daar geen idee van. Oeffelt lag ver weg omdat je zoveel ervaringen opdeed in de reis er naartoe, te voet of op de fiets. Nu is het één maïsveld en dan ligt het daar. Er staat niets meer tussen. Dus de wereld werd kleiner, je ervaart het land als vol, het landschap als leeg en de lelijkheid zie je beter liggen. Wij zeggen: “Als je de lelijkheid niet kunt opruimen, wat doe je er dan mee? Camoufleren. Prima. Wij zorgen voor die kamerschermen en lamellen. Wij bieden een alternatief dat iedereen snapt.”

Hoe groot is de kans dat het Deltaplan wordt uitgevoerd?

“Vijftig procent. Wij geloven er pas in als het er is. Van naïviteit en optimisme is nog nooit iemand beter geworden. Plannen worden omarmd omdat ze zo goed zijn dat je

er niets tegenin kunt brengen of omdat ze zo breed gesteund worden dat je daar niet tegenin durft te gaan. Wij hebben tot nu toe geen wezenlijke tegenstand ontmoet. Negen van de tien plannen worden in de rododendrons gegooid of omgebouwd tot een soort Frankenstein. Onze zorg is om die valkuilen te omzeilen. Hoe? Door concurrentiegevoelens te pacificeren en mensen aan je zijde te krijgen. Natuurlijk zijn we gewaarschuwd dat we door collega-organisaties de nek zouden worden omgedraaid. Dat is niet gebeurd. We hadden te maken met de angsten van organisaties die het landschap hoog in het vaandel hebben. Die dachten: "Wat gaan zij nu ineens met het landschap doen? Een grote bek opzetten

en ons voor de voeten lopen? Voor je het weet worden wij niet eens meer gevraagd." De landschapsorganisaties vormen nu een pact. Daar zitten veel mensen tussen die weten hoe het spel gespeeld wordt, die weten wat de eerste kenmerken zijn waaraan je kunt zien dat het plan zal worden herschreven en hoe je je daartegen kunt wapenen."

"We gaan dit vijf jaar doen, omdat we vinden dat je dan een *go, no go* beslissing moet kunnen nemen. Lukt dat niet dan is duidelijk dat dit land volledig is vastgeroest. Dan heffen we onszelf op en beginnen we met een nieuw *target*. En dat is natuur in de stad. Dat is ook weer zo'n in beleidskaders vastgelegd verhaal dat

niet van de grond komt. Daardoor kan onze jeugd zich onttrekken aan de natuur. Niet omdat de boswachter niet genoeg met ze de natuur in gaat. Van een boswachter krijg je geen piekervaring. Die krijg je alleen maar als de natuur op loopafstand is of nog beter als je er over struikelt. Daar willen wij voor gaan zorgen."

Wat zijn je persoonlijke drijfveren om zo hard aan het Deltaplan te trekken?

Frans Vera (de denker van de natuurlijke ontwikkeling, red.) ziet het veenweidegebied met grutto's als het eindstadium van de totale vernietiging van wat er daarvoor was. Ik word ontroerd door het cultuurlandschap omdat ik meer mededogen met de mens heb. Als je je alleen maar kunt schamen, waarom zou je dan überhaupt nog willen leven? Tegenover vernietiging staat een Bach. De mens kan creëren. Daar reken ik hem op af, op liefde en schoonheid. Waarom is iets lelijk? Omdat er geen zorg aan is besteed, omdat er geen liefde uit spreekt. Je ziet het aan de inrichting van Flevoland: egoïstisch, geschiedenisloos, biodiversiteitsloos. De kortste route naar het geld. Dat vind ik echt een schande. Ik accepteer niet dat je tienduizenden hectares ontwerpt zonder je er rekenschap van te geven wat voor leven daar zou kunnen ontstaan."

BAREND HAZELEGER & JAN VERMAAT

Nederland weer mooi

In de nog karaktervolle en gave landschappen legt het Deltaplan voor het landschap de nadruk op herstel, behoud en versterking van de cultuurhistorie; daarbuiten op landschapsaankleding en het scheppen van nieuwe cultuurhistorie. Daar is ruimte voor de aanleg van 200.000 kilometer groenblauwe dooradering: een netwerk van sloten, houtwallen, heggen, graften, bomenrijen, dijkjes, lanen, akkerranden, elzenhagen en dergelijke. Langs een kwart van deze randen wordt een fiets- of wandelpad, ruiters- of kanoroute aangelegd. De uitvoering neemt 20 jaar in beslag en de kosten voor aanleg en onderhoud zijn begroot op €600 miljoen per jaar. Voor de financiering wordt gedacht aan een vermogensfonds dat voldoende rendement oplevert om de jaarlijkse kosten

te kunnen dekken. Particuliere investeerders als zorgverzekeraars, pensioenfondsen, energiebedrijven, projectontwikkelaars en de provincies en gemeenten worden uitgenodigd om te investeren. Bij een rente van 4% moet het fonds €12 miljard groot zijn: 3 miljard voor de eenmalige aanleg en 9 miljard voor beheer en onderhoud. Een succesvolle start is mogelijk wanneer het voor een kwart gevuld is. De inrichtingsplannen worden op het lokale niveau door streekcommissies gemaakt. De eenmalige aanleg kan uitgevoerd worden door de boeren zelf, loonwerkers of de landinrichtingsdienst. Beheer en onderhoud komen voor rekening van de boeren. Zij ontvangen daarvoor een marktconforme prijs. De administratie moet een stuk eenvoudiger dan bij het huidige Programma Beheer. Het geld voor de streek zou bijvoorbeeld bij de plaatselijke Rabobanken geparkeerd kunnen worden. De boer die meedoet krijgt een bankpas voor zijn deel dat berekend wordt aan de hand van de perceelsrandlengte die hij aanmeldt. De controle op de uitvoering van het beheer vindt eens in de vijf jaar plaats door de streekcommissie uit een naburig gebied.

Het Deltaplan wordt gesteund door de 34 organisaties die ook het Landschapsmanifest ondertekend hebben waaronder Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en LTO Nederland en ook de overheid neemt het plan serieus. Het is opgenomen in het beleidsprogramma dat het kabinet op 14 juni, na de 100 dagen periode, presenteerde: het kabinet wil “gebiedsgerichte voorstellen uit het Deltaplan “Nederland weer mooier” (sic) gaan uitvoeren. Volgens Dirkmaat betekent dit dat proefprojecten in de Hoeksche Waard, de Meierij en Texel zullen worden opgestart. “Dat het plan genoemd wordt is op zichzelf al een mijlpaal”, vindt hij, maar de versnippering over de verschillende ministeries is jammer. Het liefst zou Dirkmaat de vakminister van LNV als eindverantwoordelijke zien, geadviseerd door een staatscommissie. Positief is verder dat de overheid overweegt om de eenmalige aanlegkosten voor haar rekening te nemen en dat DLG binnenkort bij Dirkmaat langskomt voor een cursus ‘vrijdenken’. Al met al lijkt het Deltaplan weer een stap dichterbij realisatie.

Bronnen

Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, 2006. Nederland weer mooi, Deltaplan voor het landschap. Beek-Ubbergen. Mondelinge mededelingen Jaap Dirkmaat